

ZDRUŽENI NARODI

Konvencija o otrokovih pravicah

CRC/C/8/Add.25

30. maj 1995

Izvirnik: ANGLEŠKI

ODBOR ZA OTROKOVE PRAVICE

**OBRAVNAVA POROČIL, KI JIH DRŽAVE POGODBENICE ODDAJO PO 44.
ČLENU KONVENCIJE**

Uvodno poročilo, ki ga država pogodbenica odda v letu 1993

SLOVENIJA

29. maj 1995

KAZALO

	Odstavki
UVODNI DEL	1-3
I. SPLOŠNI UKREPI URESNIČEVANJA	4-9
II. DEFINICIJA OTROKA	10-18
III. SPLOŠNA NAČELA	19-33
A. Ne-diskriminacija: k 2. členu	23 - 26
B. Otrokove koristi: k 3. členu	27 - 29
C. Pravica do življenja, preživetja in razvoja: k 6. členu	30 - 32
D. Pravica otrok do prostega izražanja: k 12. členu	33
IV. CIVILNE PRAVICE IN SVOBODŠČINE	34 - 49
A. Pravica do imena, državljanstva in skrbi staršev: k 7. členu	34 - 38
B. Pravica do svobodnega izražanja: k 13. členu	39
C. Pravica do dostopa do informacij: k 17. členu	40 - 45
D. Svoboda misli, vesti in veroizpovedi: k 14. členu	46
E. Svoboda združevanja in svoboda mirnega zbiranja: k 15. členu	47
F. Zaščita zasebnosti: k 16. členu	48
G. Zaščita proti mučenju in drugemu krutemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju: k 37. členu (točka a)	49
V. DRUŽINSKO OKOLJE IN ALTERNATIVNA SKRB	50 -89
A. Pravice in dolžnosti staršev: k 5. členu	50-52
B. Odgovornosti staršev za otrokovo varstvo in vzgojo: k 18. členu	53-57
C. Ločitev otrok od staršev: k 9. členu	58-66

D. Združevanje družin: k 10. členu	67-69
E. Preživljanje otrok: k 4. točki 27. člena	70-74
F. Otroci prikrajšani za družinsko okolje: k 20. členu	75-80
G. Posvojitev: k 21. členu	81-83
H. Zaščita zlorabljenih, trpinčenih in zanemarjenih: k 19. in 39. členu	84-88
I. Spremljanje izvajanja ukrepov: k 25. členu	89
VI. OSNOVNO ZDRAVJE IN ZDRAVSTVO	90-121
A. Preživetje in razvoj: k 2. točki 6. člena	90
B. Otroci s posebnimi potrebami: k 23. členu	91-95
C. Zdravje in zdravstveno varstvo otrok: k 24. členu	96-103
D. Socialna varnost: k 26. in 18. ter 27. členu	104-121
VII. IZOBRAŽEVANJE, PROSTI ČAS IN KULTURNE DEJAVNOSTI	122-133
VIII. POSEBNI ZAŠČITNI UKREPI	134-161
A. Otroci begunci: k 22. členu	134-136
B. Otroci v oboroženih spopadih: k 38. členu	137
C. Otroci v kazenskem postopku: k 40. členu	138-143
D. Otroci, ki jim je odvzeta prostost: k 37. členu	144-147
E. Telesno in duševno okrevanje zlorabljenih, zanemarjenih ali kaznovanih otrok: k 39. členu	148-150
F. Otroci in delo: k 32. členu	151-152
G. Zloraba drog: k 33. členu	153-155
H. Spolna zloraba: k 34. členu	156-158
I. Ugrabitve otrok: k 35. členu	159
J. Narodne manjšine: k 30. členu	160-161

UVODNI DEL

1. Na podlagi določbe 1. odstavka 44. člena Konvencije o otrokovih pravicah, katera naslednica je R. Slovenija (Temeljna ustavna listina o samostojnosti in suverenosti RS Ur.l. RS 1/91-I in Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij OZN in konvencij, sprejetih v mednarodni agenciji za atomsko energijo objavljen v Uradnem listu št. 35/92) daje Republika Slovenija kot članica OZN in članica Konvencije o otrokovih pravicah svojo prvo začetno poročilo o sprejetih ukrepih za uresničevanje Konvencije o otrokovih pravicah, kot tudi o uspehih, ki jih je dosegla pri njenem uresničevanju.

2. Poročilo je pripravilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, na podlagi prispevkov odgovornih ministrstev in vladnih uradov ter knjižice »Otrokove pravice v Sloveniji – pravni vidiki«.

3. Poročilo je sestavljeno v skladu s smernicami, ki jih je glede oblike in vsebine uvodnega poročila, sprejela Komisija za otrokove pravice pri OZN, 15. oktobra 1991. Členi so združeni v naslednje teme: definicija otroka, splošna načela, civilne pravice in svoboščine, družinsko okolje in alternativna skrb, osnovno zdravje in zdravstvo, izobraževanje, prosti čas in kulturne dejavnosti, posebni zaščitni ukrepi.

I. SPLOŠNI UKREPI URESNIČEVANJA

4. V Republiki Sloveniji so bila že koncem leta 1988, zelo prisotna prizadevanja tako posameznikov kot tudi nevladnih organizacij, da se med ljudmi in pri pristojnih državnih organih okrepi zavest o pomenu otrokovih pravic. Pri vseh dejavnostih je, poleg nevladnih organizacij, kot so Zveza prijateljev mladine Republike Slovenije (komisija za pravice otrok) Društvo Združenih Narodov Republike Slovenije in Slovenski odbor za UNICEF, prispeval tudi Svet za varstvo človekovih pravic in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, s promocijo otrokovih pravic. Društvo združenih narodov Republike Slovenije in Zveza prijateljev mladine Slovenije sta

preskrbeli za prevod Konvencije o pravicah otrok v slovenski jezik. Društvo OZN je prevedlo tudi Deklaracijo o otrokovih pravicah. Zveza prijateljev mladine Slovenije in Slovenski odbor za UNICEF pa sta organizirala več okroglih miz na temo pravic otrok na različnih področjih in opozarjala na kršitve otrokovih pravic.

5. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je skupaj z Uradom UNICEF-a prevedlo in promoviralo UNICEF-ovo knjižico "Otroci imajo prednost" v kateri je Konvencija o otrokovih pravicah in Deklaracija o preživetju, zaščiti in razvoju otrok.

6. Ministrstvo za notranje zadeve je v novembru 1993 izdalo zloženko, v kateri otroke, starše in vse druge opozarja na kršenje pravic s katerimi štiti otroke Konvencija o otrokovih pravicah. Z organiziranimi okroglimi mizami, kjer je spregovorilo o teh problemih, so bile zloženke posredovane tudi javnosti.

7. Leta 1991 je bila izdana in javno promovirana brošura "Pravi vidiki otrokovih pravic" pri Inštitutu za kriminologijo v Ljubljani. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je bil pobudnik in sofinancer brošure, ki vsebuje splošna vprašanja otrokovih pravic, mednarodni vidik otrokovih pravic, otrokove pravice in njihovo varstvo v domačem pravnem sistemu in priloge (Prevod Konvencije o otrokovih pravicah in sinopsis brošure). Brošura vsebuje tudi potrebne ukrepe za uskladitev internih zakonov in politike države z določili konvencije.

8. Poročilo o sprejetih ukrepih za uresničevanje konvencije o pravicah otrok bo javno objavljeno, organizirane bodo tudi razprave v javnosti.

9. Predsednik Vlade Republike Slovenije je leta 1994 podpisal Deklaracijo o preživetju, zaščiti in razvoju otrok, na podlagi katere bo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v sodelovanju s pristojnimi ministrstvi v letu 1995 pripravilo Plan aktivnosti oziroma Nacionalni program.

II. DEFINICIJA OTROKA

10. Ustava R Slovenije iz leta 1991 (sprejeta 23. decembra 1991) ima posebno poglavje, ki se nanaša na človekove pravice in temeljne svoboščine (14. - 65. člen) v okviru katerega so opredeljene tudi otrokove pravice. V Ustavi R Slovenije je v 14. členu določeno, da so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerikoli drugo osebno okoliščino. V 56. členu Ustave R Slovenije je določeno tudi, da otroci uživajo človekove pravice in temeljne svoboščine v skladu s svojo starostjo in zrelostjo.

11. Starostna meja za doseg polnoletnosti je opredeljena v slovenski zakonodaji v 117. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989), ki določa, da je starostna meja za doseg polnoletnosti 18 let. To je v skladu s konvencijo.

12. Po Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju pridobi otrok pravico do zdravniškega posvetovanja brez privolitve staršev po 15. letu starosti.

13. Pravico do izobraževanja in šolanja otrok opredeljuje Ustava R Slovenije v 57. členu. Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in se financira iz javnih sredstev. Obvezna osnovnošolska obveznost po zakonu o osnovni šoli (1980, 1986), traja osem let, torej do 15 leta. Zakon o osnovni šoli določa tudi obvezno pripravo na osnovno šolo. Eno leto pred vstopom v osnovno šolo je vpeljan 9 letna šolska obveznost, ki se začne s šestim letom.

14. Otroci lahko sklenejo delovno razmerje, ko dopolnijo 15. let starosti v skladu z 8. členom Zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja (1989,1990). Enak pogoj starosti pa je določen tudi za opravljanje pogodbenega dela. Delavci, ki še niso dopolnili 18. let starosti (mladina) uživajo v delovnem razmerju posebno varstvo pri delu.

15. Pravica do sklenitve zakonske zveze je priznana moškemu in ženski, ko dopolnita 18 let starosti (18. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih). Center za socialno delo lahko dovoli sklenitev zakonske zveze tudi mladoletni osebi, kadar so utemeljeni razlogi.

16. Zakon o vojaških dolžnostih (1991) določa, da se osebe pod 18 let vpisujejo v vojaško evidenco. Nabor pa se opravi, ko je posameznik dopolnil 18 let starosti, le če sam zahteva v koledarskem letu, ko je posameznik dopolnil 17 let. Zakon o vojaški dolžnosti določa, da se osebe, stare manj kot 18 let, vpisujejo v vojaško evidenco, v 17. letu pa nastane naborna dolžnost. Nabor se opravi, ko je posameznik dopolnil 18 let, na posameznikovo zahtevo pa tudi v koledarskem letu, ko je le ta dopolnil 17 let starosti. Na služenje vojaškega roka (vključevanje v oborožene sile) se obveznika pošlje v letu, ko je dopolnil 19 let starosti ali kasneje (do 27 leta starosti), izjemoma (če to sam zahteva) v letu, ko dopolni 18 let. Vojaški obveznik ima pravico do ugovora vesti vojaški dolžnosti. Tudi dolžnost sodelovanja v rezervni sestavi vojske nastane šele po odslužitvi vojaškega roka. Pri izvajanju obrambe država spoštuje načelo mednarodnega prava (Zakon o obrambi).

17. Starostno mejo kaznivosti določa kazenski zakon Republike Slovenije (1994) in je določena s 14 leti. To pomeni, da se proti mladoletniku, ki ob storitvi kaznivega dejanja še ni bil star 14 let, ne smejo uporabiti kazenske sankcije, niti uvesti ali voditi kazenski postopek, pač pa je predvideno možno ne kazensko obravnavanje oz. pomoč centra za socialno delo. Mladoletniku, ki je bil ob storitvi KD že star 14 let, pa še ni bil star 16 let (mlajši mladoletnik), se smejo izreči le vzgojni ukrepi. Pri odvzemu prostosti, zaradi storitve kaznivega dejanja je starostna meja določena s 16 leti. Kazenski zakon določa, da se kazensko odgovornemu starejšemu mladoletniku, sme izjemoma izreči tudi denarna kazen ali mladoletniški zapor, ob teh kaznih pa kot stranski kazni tudi: prepoved vožnje motornega vozila ali izgona tujca iz države. V postopku se lahko izrečejo tudi vzgojni ukrepi, ki jih otroci prestajajo v posebnih organizacijah, ki spadajo v šolstvo.

18. Točenje alkoholnih pijač je prepovedano osebam, ki niso dopolnile 16 let. Z zakonom o prekrških se kaznuje z denarno kaznijo. V zvezi s točenjem alkoholnih pijač mladoletnikom je potrebno opozoriti, da se kaznuje postrežbo mladoletniku zgolj z žganimi pijačami, v primeru drugih alkoholnih pijač pa se govori o prepovedi postrežbe s tolikšno količino alkoholne pijače, da se mladoletnik lahko opijani. Glede na to, da takšna zakonodaja zagotovo ovira nadzor nad točenjem alkoholnih pijač mladoletnim osebam, obenem pa lahko ovira tudi pravico staršev do varstva otroka menimo, da je potrebno jasneje opredeliti omenjeno zakonsko določilo, in sicer s kaznovanjem točenja vseh alkoholnih pijač otrokom do določenega leta starosti.

III. SPLOŠNA NAČELA

19. Ustava Republike Slovenije iz leta 1991 ima poglavje, ki se nanaša na človekove pravice in temeljne svoboščine (14-65) ter otrokove pravice. Iz teh določb je razvidno, da so otrokove pravice prevzete iz Konvencije o pravicah otrok.

20. V R. Sloveniji obstajajo splošni pogoji za zagotovitev otrokovih pravic, kot so: pravna država, demokratični pluralizem in parlamentarna demokracija, uveden je tudi Inštitut varuha človekovih pravic, ki varuje tudi otrokove pravice. Kljub določenim pomanjkljivostim in problemom v skladu z uresničevanjem konvencije o pravicah otrok, ne moremo reči, da se v naši državi otrokove pravice, grobo in sistematično kršijo.

21. Zato tudi v tem poročilu ne dajemo informaciji o doseženem napredku glede uveljavljanja vsake posamezne pravice, priznane s Konvencijo o otrokovih pravicah.

22. O težavah pri uživanju posameznih pravic pa je govora le pri tistih določbah, kjer obstajajo določeni problemi.

A. Ne-diskriminacija: k 2. členu

23. Enakost pravic otrok ne glede na rojstvo, ki jo opredeljuje 2. člen konvencije, je vsebovana v 5. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Za pravni položaj otrok po slovenskem pravu tudi ni pomembno, ali je rojen v zakonski zvezi ali zunaj zakonske zveze; pravice in obveznosti otroka do staršev in sorodnikov do otroka so enake ne glede na to, ali je rojen v zakonski zvezi ali zunaj nje. Isto velja za posvojene otroke, ki s posvojitvijo pridobijo položaj naravnega otroka posvojitelja (142. in 145. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih). Toda medtem, ko otrok rojen v zakonski zvezi uživa že od rojstva dalje pravice do obeh staršev (in drugih sorodnikov), ker sta znana že ob rojstvu (mati zato, ker je otroka rodila

in se kot taka vpiše v matično knjigo, oče zato, ker velja pravna domneva, da je materin mož otrokov oče) pa lahko zunaj zakonske zveze rojen otrok uveljavlja pravice šele tedaj, ko se določi, ugotovi, kdo so njegovi starši. Glede matere, kot že rečeno, navadno ni problem; glede očeta pa, če oče ne prepozna otroka za svojega, je potrebno sodno ugotavljanje očetovstva. Če oče ne prepozna otroka prostovoljno za svojega (86. do 90. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih), ga je potrebno ugotoviti v pravdi (sodno ugotavljanje očetovstva, 92. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih). V tem je razlika med otrokom rojenim v zakonski zvezi in otrokom rojenim zunaj zakonske zveze. Ta razlika pa, kot rečeno ne vpliva na obseg pravic in dolžnosti med otrokom in njegovimi starši oziroma drugimi sorodniki.

24. 2. člen Konvencije o pravicah otrok poleg enakosti pravic otrok ne glede na rojstvo govori tudi o drugih okoliščinah, ki ne smejo vplivati na pravni položaj otroka; o rasi, barvi, spolu, jeziku veroizpovedi, političnem ali drugem prepričanju, narodnem, etičnem ali družbenem poreklu, premoženju, onesposobljenosti ali kakšnem koli drugem položaju otroka, njegovih staršev ali skrbnika.

25. Po drugem odstavku 2. člena konvencije naj bi se zagotovilo varstvo otroka pred vsemi oblikami razlikovanja ali kaznovanja zaradi položaja, delovanja, izražanja mnenj ali prepričanja njegovih staršev, skrbnika ali družinskih članov. Omenjena vsebina prvega in drugega odstavka 2. člena konvencije je vsebovana tudi v 54/1. členu Ustave R. Slovenije, po kateri se lahko staršem roditeljsko pravico odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih določa zakon zaradi varovanja otrokove koristi ter v 14. členu Ustave, ki opredeljuje enake človekove pravice ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družben položaj, ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakoni enaki.

26. V okviru 5. člena Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, bi radi opozorili na nekatere probleme, ki so v praksi prisotni v zvezi s tem določilom. V kolikor gre za otroke rojene, v izvenzakonski skupnosti, v praksi nastopijo težave, kajti ob prenehanju te skupnosti starši v večini primerov ne urejajo dodelitve otroka enemu od partnerjev s sodno ali drugo odločbo, temveč otrok najpogosteje ostane pri materi. To je še posebej pomembno, če je otrok odpeljan v tujino, kjer se mora začeti z iskanjem otroka v roku enega leta (Konvencija o civilnoprvnih vidikih mednarodne ugrabitve otrok, ki jo je Slovenija podpisala in ratificirala), ki pa je glede na okoliščine in zahtev po ustrezni dokumentaciji za pridobitev otroka iz tujine zelo oteškočeno.

B. Otrokove koristi: k 3. členu

27. Po tem načelu morajo biti pri vseh dejavnostih, ki jih izvajajo državne ali zasebne institucije za socialno varstvo, sodišča, upravni organi ali zakonodajna telesa v zvezi z otrokom, otrokove koristi glavno vodilo.

28. To načelo opredeljuje že Ustava Republike Slovenije v 54/1. členu, ki opredeljuje, da imajo starši pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon.

29. Tudi Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) o mnogih določbah govori, izrecno o otrokovih koristih, kot osnovnemu vodilu za ravnanje in postopanje, ki zadeva otroka. To vodilo velja tako za starše, kot tudi za institucije ali državne organe. Zakon določa, da uživa družina zaradi koristi otrok posebno družbeno varstvo (2. člen); da daje družbena skupnost varstvo mladoletnim otrokom, vselej, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo druge koristi otrok (6. člen). Koristi otrok so nadalje vodilo pri odločanju sodišč ob razvezi zakonske zveze, ko sodišče odloča komu zaupati otroka v varstvo in vzgojo in pri morebitnem odločanju o odvzemu ali omejitvi pravice do stikov z otrokom tistega od staršev, ki mu otrok ni zaupan. Varstvo otrokovih koristi je tudi razlog za ukrepe socialnega varstva, s katerimi poseže v izvrševanje roditeljske pravice ter v premoženjska razmerja med starši in otroki.

C. Pravica do življenja, preživetja in razvoja: k 6. členu

30. Ta določba konvencije je vsebovana v 56. členu Ustave, ki določa, da otroci uživajo posebno varstvo in skrb..

31. Dolžnost države po 53. členu Ustave R. Slovenije pa je, da varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke, mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.

32. Za posebno skrb, ki jo mora biti deležen otrok, so v prvi vrsti odgovorni starši. V Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) je izrecno določeno, da so starši v okviru roditeljske pravice dolžni svoje otroke preživljati, skrbeti za njihovo življenje, zdravje in vzgojo.

D. Pravica otrok do prostega izražanja: k 12. členu

33. Ta določba konvencije je vsebovana v 213. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989), po katerem ima otrok pravico, da ga zastopa kolizijski skrbnik, kadar gre za navzkrižje koristi staršev in otrok. Kolizijski skrbnik lahko zastopa otroka v pravadah, ki jih vodi otrok proti svojim staršem; poleg preživninskih pravnih in pravnih za izpodbijanje očetovstva, pa tudi materinstva, bi kot take lahko prišle v poštev, pravde z različnimi zahtevki otroka, s katerimi bi varoval svoje premoženje.

IV. CIVILNE PRAVICE IN SVOBOŠČINE

A. Pravica do imena, državljanstva in skrbi staršev: k 7. členu

34. Pravico otroka, da je vpisan v rojstno matično knjigo, določa Zakon o matičnih knjigah (1987). V 7. členu določa, da je treba rojstvo otroka prijaviti v 15 dneh od dneva rojstva, pristojni matičar pa je dolžan v skladu z 2. odstavkom 21. člena citiranega zakona rojstvo otroka vpisati v tridesetih dneh od prijave rojstva. Zakon o matičnih knjigah tudi v 9. členu določa, da je treba v rojstno matično knjigo vpisati otroka - najdenčka, čigar starši so neznani.

35. Zakon o osebnem imenu (leta 1974, 1981, 1986, 1991) ureja kdo in kako določi osebno ime otroka. Zakon o osebnem imenu, v skladu z načeli Konvencije o pravicah otrok določa, da ime otroka določita starša sporazumno; če se starši ne morejo sporazumeti o otrokovem imenu, mu ga določi center za socialno delo.

36. V 5. členu Zakon o osebnem imenu ureja tudi vprašanje določanja osebnega imena otroku, ki ga kdo posvoji. Ob posvojitvi lahko posvojitelji spremenijo ime posvojencu le do četrtega leta starosti, kasneje pa le po dopolnjenem desetem letu starosti, ob soglasju otroka.

37. Po 4. členu Zakona o državljanstvu R Slovenije (leta 1991,1992,1994) otrok ob rojstvu pridobi slovensko državljanstvo po rodu - torej če je vsaj eden od staršev državljan Republike Slovenije. 9. člen Zakona o državljanstvu zagotavlja pridobitev državljanstva Republike Slovenije, če sta oče in mati neznana, ali ni znano njuno državljanstvo ali sta brez državljanstva.

38. Pravica otroka do državljanstva, ki je opredeljena v 7. členu konvencije o otrokovih pravicah se ne razteza na naturalizacijske postopke otrok. Kljub temu je Ministrstvo za notranje zadeve v nekaj izjemnih primerih izdalo odločbe o naturalizaciji otrok, ne glede na določbe 14. člena Zakona o državljanstvu Republike Slovenije, ki določa pogoje za sprejem mladoletnega otroka v državljanstvo Republike Slovenije, svojo odločitev pa je uprlo neposredno na konvencijo o pravicah otrok in pri tej svoji odločitvi upoštevalo načelo največje koristi otroka, ki je opredeljeno v 3. členu konvencije. Šlo je za primere, ko so za sprejem v državljanstvo mladoletnega otroka zaprosili skrbniki otroka.

B. Pravica do svobodnega izražanja: k 13. členu

39. 13. člen konvencije je vsebovan v 39. členu Ustave R Slovenije, ki se nanaša na človekove pravice in svoboščine.

C. Pravica do dostopa do informacij: k 17. členu

40. Zakon o javnih glasilih (leta 1994) sicer izrecno ne ureja pravic otrok v procesu informiranja, po drugi strani pa tudi ne onemogoča njihovega uveljavljanja. V R Sloveniji izhajajo precejšnje število glasil, ki so namenjene otrokom (okrog 20 glasil), ki so namenjeni otrokom in mladostnikom ter 4 glasila, ki so namenjena družini in otrokom. Poleg tega izhajajo številna otroška glasila, ki jih v celoti pripravljajo in urejajo otroci, njihovi izdajatelji pa so predvsem

vzgojno izobraževalne ustanove. Predvajajo se tudi številne televizijske in radijske oddaje, ki so namenjene otrokom ali jih urejajo otroci sami.

41. Preko otroškega parlamenta, ki ga vsako leto organizira Zveza prijateljev mladine Slovenije, otroci izražajo svoja stališča o vsebinah, ki jih sami predlagajo.

42. Načela opredeljena v konvenciji (13. in 17. člen konvencije) se v zadovoljivi meri uresničujejo v praksi predvsem z delovanjem mladinskega tiska in šolskih glasil, pa tudi društvenega in verskega tiska na območju, kjer živijo narodnosti pa tudi prek manjšinskega tiska v italijanskem in madžarskem jeziku.

43. Zaščito otrok in mladine v medijih opredeljujeta Zakon o javnih glasilih (1994) in Zakon o RTV Slovenija (1994). 26. člen Zakona o javnih glasilih (1994) določa, da oglasi, namenjeni otrokom ali v katerih nastopajo otroci, morajo upoštevati posebno dovzetnost otrok in ne smejo propagirati nasilja, pornografije ter drugih vsebin, ki bi lahko škodovala njihovemu zdravju, duševnemu in telesnemu razvoju.

44. 50. člen Zakona o javnih glasilih določa, da filmi in druge oddaje (razen vesti oziroma poročil), ki utegnejo škodovati telesnemu ali duševnemu stanju otrok in mladine, se smejo predvajati samo med 23. in 6. uro.

45. 4. člen Zakona o RTV Slovenija določa, da mora Radio Televizija Slovenija varovati otroke in mladino pred vsebinami, ki bi lahko škodljivo vplivale na njihov duševni in telesni razvoj.

D. Svoboda misli, vesti in veroizpovedi: k 14. členu

46. Pravico do svobodne misli, vesti in veroizpovedi zagotavlja Ustava R. Slovenije v 41. členu. Ustava tudi določa, da imajo starši pravico, da v skladu s svojim prepričanjem zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo; usmerjanje otrok glede verske in moralne vzgoje mora biti v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo ter z njegovo svobodo vesti, verske in druge opredelitve ali prepričanja.

E. Svoboda združevanja in svoboda mirnega zbiranja: k 15. členu

47. Svoboda združevanja in miroljubnega zbiranja je opredeljena v 42. členu Ustave R. Slovenije. V praksi se takšna pravica, izraža z združevanjem otrok v različnih kulturnih, rekreativnih in drugih društvenih dejavnostih.

F. Zaščita zasebnosti: k 16. členu

48. Varstvo zasebnosti otrok je opredeljeno v 35. členu Ustave R. Slovenije. V okviru pravice do zasebnosti uvrščamo tudi pravico do informacijske zasebnosti. Pravica do informacijske zasebnosti je pravica posameznika, da informacij o sebi ne posreduje drugim, če neče, da bi bili z njimi seznanjeni. V Sloveniji je ta pravica zagotovljena z Zakonom o varstvu osebnih podatkov (leta 1990)

G. zaščita proti mučenju in drugemu krutemu, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju: k 37. členu (točka a.)

49. Prepoved mučenja ali drugega nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja je opredeljena v 18. členu Ustave R. Slovenije.

V DRUŽINSKO OKOLJE IN ALTERNATIVNA SKRB

A. Pravice in dolžnosti staršev: k 5. členu

50. V Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) je izrecno določeno, da so starši v okviru roditeljske pravice dolžni svoje otroke preživljati, skrbeti za njihovo življenje, zdravje in vzgojo (103. člen).

51. Vzgajanje otrok je po omenjenem zakonu element roditeljske pravice.

52. V primeru razveze zakonske zveze po 114. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989), izvršuje roditeljsko pravico in vzgojo otrok kot element roditeljske pravice, roditelj, ki mu je otrok dan v varstvo in vzgojo. Če gre za odločitve, ki bistveno vplivajo na otrokov bodoči razvoj, odločata sporazumno oba roditelja, tudi tisti pri katerem otrok ne živi, če izpolnjuje svoje dolžnosti do otroka.

B. Odgovornosti staršev za otrokovo varstvo in vzgojo: k 18. členu

53. Pravice in dolžnosti staršev do otrok (odgovornosti staršev) ne glede na njihov zakonski stan so določene v 54. členu Ustave R. Slovenije. Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se lahko staršem odvzame samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon.

54. S to določbo Ustave je dan temelj roditeljski pravici, ki jo po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) sestavljajo pravice in dolžnosti staršev, da skrbijo za življenje, osebni razvoj, pravice in koristi otrok (člen 4/2). Namen, ki naj se z roditeljsko pravico doseže, je zagotoviti otroku pogoje za zdravo rast, skladen osebni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo (člen 102. Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih).

55. Odgovornost za otroka je predvsem dolžnost staršev. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) določa, da so starši dolžni svoje otroke preživljati, skrbeti za njihovo življenje zdravje in vzgojo (v najširšem smislu, kot oblikovanje otrokove osebnosti, člen 103. Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih). Tudi zastopanje, kot delovanje za otroka v razmerjih do zunanjega sveta (člen 107. Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih) in upravljanje otrokovega premoženja (člen 109. Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih) so dolžnost staršev.

56. Določba 1. odstavka 18. člena konvencije in prav tako 5. člena konvencije nista definicija roditeljske pravice, kot jo opredeljuje Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, temveč gre bolj za dolžnosti staršev do otroka. Zato bi bilo bolje v zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, govoriti o "odgovornosti za otroka" ne pa o roditeljski pravici.

57. V skladu z 2. in 3. odstavkom 18. člena konvencije država R. Slovenije, zagotavlja tudi zavode ter službe za varstvo in vzgojo otrok (vrtce in druge predšolske dejavnosti), ki so javni zavodi in se financirajo iz javnih sredstev.

C. Ločitev otrok od staršev: k 9. členu

58. Čeprav vsebuje roditeljska pravica predvsem dolžnosti staršev, pa gre vendar tudi za pravico staršev do tretjih, da se vzdržijo posegov v roditeljsko pravico. To velja tudi za državo, če in dokler starši izvršujejo roditeljsko pravico v korist otroka. V nasprotnem primeru je država dolžna in upravičena poseči v izvrševanje roditeljske pravice in zagotoviti uveljavitev otrokovih koristi.

59. Tako 1. odstavek 54. člena Ustave izrecno določa, da se lahko staršem odvzame ali omeji roditeljska pravica samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon.

60. Po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) država lahko in mora poseči v izvrševanje roditeljske pravice z ukrepi, ki jih izpelje center za socialno delo; določene ukrepe opravi tudi sodišče.

61. Zakon o socialnem varstvu daje splošno pooblastilo centrom za socialno delo za ukrepe, ki pomenijo izločitev otroka iz družinskega okolja (119. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih), ter določa način ukrepanja, razloge in pogoje za ukrepe tedaj, kadar se otroka loči od staršev in gre tako za težjo omejitev roditeljske pravice (120. in 122. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih).

62. 120. in 121. člen zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih določata, da lahko center za socialno delo odvzame otroka staršem, če so starši zanemarili otrokovo vzgojo in varstvo ali če je to iz drugih pomembnih razlogov v otrokovo korist npr. osebna ali vedenjska motenost otroka, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj.

63. Center za socialno delo, ko gre za pravice in koristi otroka, obvezno razpiše ustno obravnavo in pridobi pred odločitvijo mnenje strokovne komisije. Obveznost ustne obravnave o zadevi, v kateri je udeležen otrok, je dodatna procesna kavtela za varovanje otrokovih koristi.

64. Štejemo lahko, da je prvi in drugi odstavek 9. člena konvencije v skladu z določili zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989), vendar bi bilo potrebno razmisliti o možnostih, da bi odločanje o družinsko pravnih zadevah v večji meri kot doslej zaupali sodišču, zaradi večje varnosti otrok. Odločala naj bi posebna družinska sodišča oz. specializirani sodniki.

65. Prav tako je 3. odstavek konvenciji v skladu z določili Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) glede osebnih stikov otrok ločenih staršev z obema roditeljema. V skladu s 3. odstavkom 78. člena Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki določa, da tisti od staršev, kateremu otroci niso zaupani, obdrži pravico do osebnih stikov z njim, razen če sodišče glede na korist otrok ne odloči drugače. Če starši ne živijo skupaj in se ne sporazumejo, pri kom bo otrok živel, odloči o tem center za socialno delo ali sodišče, ki odloča o razvezi ali o razveljavitvi zakonske zveze staršev. Pri tem upošteva tudi želje otroka, če jih je sposoben izraziti.

66. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih torej predvideva tudi pravico do osebnih stikov tistega od staršev pri katerem otrok ne živi. To velja tako v primeru, ko živi otrok pri drugem od staršev ali pri tretji osebi ali v zavodu, kot tudi tedaj, ko mu je otrok odvzet, kadar je dan otrok v vzgojni zavod. Center za socialno delo lahko omeji stike roditelju, če ugotovi, da niso v otrokovo korist. Sodišče pa lahko omeji stike tudi ob razvezi, ko odloči komu se otrok dodeli.

D. Združevanje družin: k 10. členu

67. Pravica do osebnih stikov, ali do združitve otrok s starši velja tudi za tiste starše, ki živijo v različnih državah, in sicer imajo starši, ki živijo v tujini, enake pravice do osebnih stikov z otroki kot jih določa Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) za slovenske državljane, in katerih otroci imajo stalno prebivališče v R. Sloveniji.

68. Prav tako pa pravica do družinskega življenja oziroma združevanja družin velja tudi za tujca v R. Sloveniji po Zakonu o tujcih (1991). Na podlagi 13. člena Zakona o tujcih se kot drugi upravičen razlog, zaradi katerega bi bilo tujcu daljše oz. stalno prebivanje potrebno, upošteva tudi skupno življenje tujca, z njegovimi otroki. Za upravičen razlog pristojni organi štejejo tudi skupno življenje otroka, ki v Republiki Sloveniji prosi za dovoljenje za prebivanje, s staršem državljanom Republike Slovenije. Po 17. členu Zakona o tujcih, dovoljenje za stalno oz. začasno bivanje lahko izda otroku tujcu do 18. leta starosti ali zakoncu tujcu, ki ima dovoljenje za stalno ali začasno bivanje v Republiki Sloveniji.

69. Odstopanja lahko nastanejo v skladu z Zakonom o nadzoru državne meje, ki v 22. členu daje pooblastilo organu, ki izvaja kontrolo prehajanja preko državne meje, da sme iz razlogov javnega reda prepovedati ali zavrniti vstop tujca v državo. Podobna določba je tudi v 10. členu Zakona o tujcih, ki taksativno našteva razloge zaradi katerih se tujcu, ne izda vizuma ali dovoljenja za vstop v državo.

E. Preživljanje otrok: k 4. točki 27. člena

70. Po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) sta za preživljanje otrok zadolžena oba starša v skladu s svojimi sposobnostmi in gmotnimi možnostmi.

71. Starši so dolžni preživljati otroka tudi po polnoletnosti, če se otrok redno šola, ali če zaradi telesne oz. duševne prizadetosti ni sposoben za pridobivanje in nima sredstev za preživljanje.

72. Dolžnost preživljanja ne preneha tudi z odvzemom roditeljske pravice (124. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih). Štejemo lahko, da je Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v skladu s konvencijsko ureditvijo.

73. V zvezi z dolžnostjo staršev preživljati otroka je v 47. členu Zakona o tujcih med drugim določeno tudi, da se potnega lista za begunca in potnega lista za tujca (s katerim begunec oziroma tujec lahko zapusti Republiko Slovenijo), na zahtevo sodišča ali centra za socialno delo

ne izda tujcu, ki ni poravnal preživninskih obveznosti iz zakonske zveze ali razmerja med starši in otroki do upravičencev, ki stalno prebivajo v Republiki Sloveniji.

74. R. Slovenija je tudi podpisala Konvencijo o uveljavljanju preživninskih zahtevkov in druge bilateralne sporazume, s katerimi lahko od staršev ali od oseb, ki so finančno odgovorne za otroka, zagotovimo nadomestilo za vzdrževanje otroka tako v Republiki Sloveniji, kot v tujini.

F. Otroci prikrajšani za družinsko okolje: k 20. členu

75. Ustavni temelj za varovanje otrok, ki so začasno ali stalno prikrajšani za družinsko življenje je v 3. odstavku 56. člena Ustave R. Slovenije, ki določa, da otroci in mladoletniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države.

76. Njihov položaj ureja zakon. Ta zakon je zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki ureja več oblik varstva omenjenih otrok. Zakon predvideva in tako omogoča različne alternativne oblike vzgoje in varstva otrok: rejništvo, skrbništvo in posvojitev (134.-223. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih) ter tudi oddajo v zavod, kot ukrep s katerim poseže center za socialno delo, da bi zavaroval zdrav osebnostni razvoj otroka (121. člen Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih).

77. S **posvojitvijo**, kot posebno obliko varstva mladoletnih otrok nastanem med posvojiteljem in posvojencem enako razmerje, kot med starši in otroki. Posvojitelji so lahko le polnoletne osebe, ki so vsaj osemnajst let starejši, od posvojenca oziroma v izjemnih razmerah se dovoli posvojitev tudi osebi, ki ni 18 let starejša od posvojenca, če je to v korist otroka. Če gre za posvojitev mladoletne osebe, ki je starejša kot 10 let, je potrebno tudi njeno soglasje. V zadnjih petih letih pred osamosvojitvijo je bilo v Sloveniji posvojenih 145 otrok letno, po njej pa le še 20-30 otrok letno.

78. Druga vrsta je **rejništvo**. Otroke, ki nimajo staršev, ki ne morejo živeti s starši, ali katerih razvoj je v okolju, v katerem živijo ogrožen, odda center za socialno delo, v varstvo, oskrbo in vsakodnevno vzgojo rejniku oziroma rejniški družini. V rejništvo se lahko oddajo otroci na zahtevo staršev samih. V primeru, ko odda otroka v rejništvo center za socialno delo, mora imeti zato privolitev staršev oziroma roditelja, pri katerem otrok živi, razen če je bil otrok staršem odvzet. V tej obliki institucionalnega družbenega varstva je letno okoli 1850 otrok.

79. Poznamo tudi **skrbništvo**, ki je posebna oblika družbenega varstva otrok, ki so izgubili starše oziroma za katere starši ne morejo, nočejo ali ne zmorejo skrbeti. Otroku postavi center za socialno delo skrbnika, ki opravlja vse dolžnosti in pravice staršev; pod skrbništvo je povprečno 855 otrok.

80. Center za socialno delo pa tudi sodišča, lahko oddajo otroka v **vzgojni zavod**. V R. Sloveniji obstaja 10 zavodov za otroke z motnjami vedenja in osebnosti, ki sodijo na področje šolstva. Izmed teh sprejema otroke od 7. do 15 leta starosti pet ustanov, en zavod pa je, namenjen tudi mladostnikom do 18 leta. Štiri od omenjenih institucij, ki so locirane po Sloveniji sprejema otroke od 7-15 leta starosti. Trije zavodi so namenjeni otrokom z motnjami vedenja in osebnosti od 15 do 18 leta in jim je zagotovljeno srednješolsko izobraževanje ali usposabljanje v srednjih šolah v okviru zavodov ali izven njih. V letu 1991 so centri za socialno delo napotili v vzgojne zavode 147 otrok; povprečno letno število otrok v vzgojnih zavodih, ki jih napotijo centri za socialno delo in sodišča je 450 otrok. Večina zavodov je bila v zadnjih letih prenovljena, prav tako so bili vpeljeni novi koncepti vzgoje in varstva otrok z motnjami vedenja in osebnosti med katere sodijo tudi alternativne institucionalne oblike, kot so stanovanjske skupine; ustanovljen je tudi krizni center za otroke pri centru za socialno delo, kamor se otroci lahko zatečejo sami, in jih je na voljo kratkotrajna obravnava do treh tednov.

G. Posvojitev: k 21. členu

81. Po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih je izenačen zakonski in "nezakonski" otrok ter posvojenec. S posvojitvijo dobi posvojenec položaj naravnega otroka posvojitelja (ali obeh posvojiteljev) z vsemi pravicami in dolžnostmi v razmerju do posvojitelja in do njegovih sorodnikov.

82. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (134. člen do 145. člena) ureja samo popolno posvojitev, s katero se posvojenec popolnoma izloči iz svoje matične rodbine in preide v rodbino posvojitelja. Naša ureditev posvojitve ne odstopa od pravil, ki jih postavlja konvencija glede pravic otroka (20. in 21. člen konvencije). Pri tem prenehajo pravice in dolžnosti posvojenca do njegovih roditeljev in njihovih sorodnikov ter tudi pravice in dolžnosti roditeljev in sorodnikov do posvojenca. Načeloma se da otroka v posvojitve slovenskemu državljanu. Vendar Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v 140. členu določa izjemo v primeru, ko posvojitelja ni mogoče najti med slovenskimi državljanji. Tako posvojitev je mogoče izpeljati ob upoštevanju vseh pogojev določenih, z zakonom in v soglasju Ministrstva za notranje zadeve in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Posvojitev po tujih državljanji je v Republiki Sloveniji zelo malo, povprečno 4 do 5 letno, pa še to so primeri enostranskih posvojitve zakoncev zdomcev ali zamejskih Slovencev.

83. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih razen navedenega ne vsebuje nobenih določb pri postopku mednarodne posvojitve.

H. Zaščita zlorabljenih, trpinčenih in zanemarjenih otrok: k 19. in 39. členu

84. Člena konvencije sta opredeljena v 116. členu in 119. členu Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Pri grobem zanemarjanju roditeljskih dolžnosti, ki so razlog za odvzem roditeljske pravice, Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (116. člen) določa naslednje razloge za odvzem roditeljske pravice: hudo zanemarjanje svoje dolžnosti do otroka ali zloraba roditeljske pravice. Za poseg v roditeljsko pravico je pristojno sodišče, pri tem je dolžno v prvi vrsti upoštevati koristi otoka. Obema razlogoma za odvzem roditeljske pravice je skupno to, da roditelja ne izpolnjujeta elementarnih zahtev odgovornosti za otroka, za njegovo življenje, zdravje ter vzgojo in tako ne zagotavljata osnovnih pogojev za zdrav telesni, duševni, intelektualni in moralni razvoj otroka.

85. 119. člen Zakona o zakonski zvezi daje splošno pooblastilo centrom za socialno delo, center za socialno delo lahko izpelje katerikoli ukrep za varstvo otrokovega interesa, pod pogojem, da je ukrep potreben. Razen tega pogoja pa naj veljata pri izbiri ukrepa tudi dve omejitvi, in sicer je prva ta, da naj opravi najustreznejši ukrep, s katerim bodo starši čim manj prizadeti, če se da, z njim doseči želeni učinek - zagotovitev otrokove koristi; druga omejitev pa je ta, da če gre za ukrep za varovanje osebe otroka, mora biti ukrep tak, da se z njim staršem ne odvzame otroka. V skladu z Zakonom o socialnem varstvu (1992) pa je center za socialno delo dolžan ukrepati, kadar izve za ogroženost otroka.

86. Zavarovanje otrok zaradi zanemarjenja in surovega ravnanja je urejeno tudi s 201. členom Kazenskega zakona RS (1994), s katerim se kazensko sankcionira zanemarjenje in surovo ravnanje otrok z zaporom do dveh let.

87. V R. Sloveniji obstajajo različni programi, ki otroku in tistim, ki skrbijo zanj, zagotavljajo posebno podporo pri telesnem in psihološkem okrevanju zaradi zlorabe in zanemarjanja, kot so SOS telefoni za otroke, ženske in žrtve nasilja, Svetovalnice za otroke, mladostnike in starše te druge oblike svetovanja v okviru javnih zavodov in nevladnih organizacij; ustanavlja pa se tudi zavetišče za trpinčene matere in otroke. V lanskem letu sta bili ustanovljeni tudi dve društvi za preprečevanje zlorabe otrok, ki bosta poleg že razvite mreže drugih institucij nudili informacijsko in izobraževalno podporo strokovnjakom in javnosti.

88. Potrebno pa je opozoriti, da so postopki zbiranja dokazov zaradi telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjenja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščenja, v številni spolne zlorabe, v času, ko je otrok pod skrbništvom staršev, zakonitega skrbnika ali katerekoli osebe, ki skrbi zanj, večkrat otežkočeni zaradi nepovezanega delovanja služb, ki se s takimi primeri srečujejo in tudi počasnega ukrepanja sodišč.

I. Spremljanje izvajanja ukrepov: k 25. členu

89. Centri za socialno delo spremljajo izvajanje ukrepov: rejništva, skrbništva, oddajo v zavod, po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1989) in Zakona o socialnem varstvu (1992).

VI. OSNOVNO ZDRAVJE IN VARSTVO

A. Preživetje in razvoj: k 2. točki 6. člena

90. Ta člen je skladen z Ustavo RS, ki ureja temeljne socialne pravice vsakogar in torej tudi otroka in družine. Otroci pa imajo pravico do posebnega varstva in skrbi.

B. Otroci s posebnimi potrebami: k 23. členu

91. 52. člen Ustave R. Slovenije določa, da imajo otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju ter druge prizadete osebe pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Varstvo in usposabljanje se financira iz javnih sredstev.

92. Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami imajo zagotovljeno popolno brezplačno zdravstveno varstvo v zdravstvenih zavodih. Otroka se lahko vključi v predšolski zavod (vrtec), drug vzgojno izobraževalni zavod (zavodi za usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju) ali varstveni oddelek pri socialnovarstvenem zavodu ali samostojni socialnovarstveni zavod. Pravico do storitev ali programov v omenjenih institucijah ureja Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok (1980), Zakon o organiziranju in financiranju vzgoje in izobraževanja (1991) Zakon o izobraževanju in usposabljanju otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (1976) Zakon o socialnem varstvu (1992). Praviloma so lažje prizadeti pa tudi zmerno in težko prizadeti otroci vključeni bodisi v normalne oddelke ali v posebne oddelke v okviru predšolskega zavoda (vrtca) – približno 522 otrok v letu 1990 in 496 v letu 1991, z ustreznimi strokovnimi delavci, posebnimi programi ali primerno opremo; drugi zmerno, težko in težje prizadeti pa v različne programe izobraževanja in usposabljanja v okviru javnih zavodov. Pomembne novosti, ki se v zadnjih letih razvijajo v korist nege in varstva prizadetega otroka so storitve za nego in varstvo prizadetega otroka na domu v okviru javnih zavodov (centrov za socialno delo). Poleg tega pa se v okviru zavodov za usposabljanje in izobraževanje razvijajo tudi druge oblike pomoči družinam, kot so dnevni oddelki v zavodu.

93. Družine, ki imajo prizadetega otroka, so deležne nekaterih olajšav (carinske in davčne olajšave, nižji cenzus pri uveljavljanju otroškega dodatka). Za prizadete otroke pa je po Zakonu o delovnih razmerjih (1990, 1991) tudi dana možnost, da delavka ali delavec dela polovični delovni čas, do tretjega leta otrokove starosti. Po 85. členu Zakona o temeljnih pravicah iz delavnega razmerja (1989,1990) je materi delavki ali očetu delavcu zagotovljena tudi pravica, v kolikor neguje zmerno, težje in težko prizadetega otroka, da lahko delata polovico delovnega časa dnevno, vse dotlej, ko obstajajo razmere navedenih stopenj telesne ali duševne pri zadetosti otroka t.j. do 7 leta otrokove starosti.

94. Otroci z motnjami v razvoju imajo na podlagi Zakona o osnovni šoli (1980, 1986) tudi pravico in obveznost do osnovnošolskega izobraževanja in do priprave na šolo. V skladu z Zakonom o usmerjenem izobraževanju (1980, 1986 in 1989) pa po načelu enake dostopnosti pravico do srednješolskega in visokošolskega izobraževanja oz. Pridobivanja znanja.

95. Tujci-mladoletni otroci z motnjami v razvoju imajo pravico pridobiti začasno ali stalno bivanje na podlagi drugega odstavka 13. člena Zakona o tujcih, ob ustrezni zdravstveni dokumentaciji in upoštevanje njihovo bivanje v zdravstvenih ustanovah.

C. Zdravje in zdravstveno varstvo otrok: k 24. členu

96. Ustava Republike Slovenije opredeljuje, da ima vsakdo pravico do zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon, le ta pa določa pravice do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev (51. člen). Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (1992) in Zakon o spremembi in dopolnitvi Zakona o zdravstvenem varstvu in zavarovanju (1993) je v celoti usklajen s 24. členom konvencije.

97. Zakon nalaga Republik Sloveniji na podlagi usmeritev Svetovne zdravstvene organizacije nove naloge na področju krepitve in varovanja zdravja, ki jih mora uresničiti preko svoje zakonodaje, davčne in gospodarske politike, z oblikovanjem strategije in plana zdravstvenega varstva, vključno z zagotavljanjem ustreznih sredstev ter s sprejemanjem neposrednih ukrepov zlasti na področju osveščanja ljudi o pomenu skrbi za zdravje.

98. Po 15. členu zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju so zdravstveno zavarovane vse osebe in njihovi družinski člani, ki so državljani Republike Slovenije. Zakon ureja obvezno in prostovoljno zdravstveno zavarovanje, v katerem je zavarovanim osebam zagotovljeno plačilo zdravstvenih storitev. Ne glede na prej navedeno določbo je zagotovljeno plačilo zdravstvenih storitev v celoti otrokom, učencem in študentom, dokler se redno šolajo; ženskam v zvezi z nosečnostjo in porodom ter svetovanje in kontracepcijo. Zakon opredeljuje, da je otrok zdravstveno zavarovan, kot družinski član do dopolnjenega 15. leta starosti oziroma do dopolnjenega 18. leta starosti, če ni sam zavarovanec, po tej starosti, pa če se šola, in sicer do konca rednega šolanja.

99. Otrok, ki postane popolnoma in trajno nezmožen za delo do dopolnjenega 18. leta starosti ali do konca rednega šolanja, je zavarovan kot družinski član, dokler traja takšna nezmožnost, če ga zavarovanec preživlja oziroma, če ni zavarovanec iz 16. točke 1. odstavka 15. člena zakona (to pomeni, da ne prejema nadomestila po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb).

100. Zakon o zdravstveni dejavnosti iz leta 1992 pa določa, da je preventivno zdravstveno varstvo, žensk in otrok obvezna vsebina zdravstvene dejavnosti, ki jo mora opravljati vsak zdravstveni dom (7. in 9. člen). Po veljavni zdravstveni mreži ima vsak od 60 zdravstvenih domov v Sloveniji posvetovalnico za nosečnice, ki je dobro obiskovana, saj se odloči za posvet 98,4 % vseh nosečnic; v poprečju pridejo na pregled 7-krat v nosečnosti. Posvetovalnico obiskujejo ženske tudi vedno bolj zgodaj, saj se za obisk v prvem trimesečju odloči 72 % nosečnic.

101. Nov obvezni preventivni program zdravstvenega varstva žensk (v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja) zagotavlja svetovanje o načrtovanju družine in uporabo kontracepcijskih sredstev, šolo za starše, 10 sistematičnih pregledov pri zdravi nosečnici, 2 ultrazvočni preiskavi, zgodnje odkrivanje R-izosenzibilnih nosečnic, nosil antigenov hepatitisa B ter okuženih nosečnic s toksoplazmozo, pregled po končani nosečnosti, 2 obiska patronažne sestre pri otročnici in pasivno zgodnje odkrivanje raka na materničnem vratu pri ženskah po 20. letu starosti. Praktično vse nosečnice rodijo v bolnišnici (99,6 %). Za spremljanje zdravstvenega varstva je razvit sodoben informacijski sistem. Umrljivost novorojencev je leta 1990 padla pod 10 na 1000 novorojencev s porodno težo 500 gramov. Leta 1993 pa je bila le še 8,1 na 1000 novorojencev.

102. Novorojencem so zagotovljene zdravstvene storitve potrebne za krepitev zdravja, obiski patronažnih sester (povprečje 5 obiskov na domu), otrokom do tretjega leta starosti in šoloobveznim pa sistematični pregledi (pred vstopom v šolo). Otrokom in mladini je zagotovljeno osnovno zdravstveno varstvo v mreži zdravstvenih organizacij, specialistično zdravstveno varstvo pa v bolnišnicah. Vsak zdravstveni dom ima otroški in šolski dispanzer, kjer opravljajo približno 20 % preventivne in 80 % kurativne zdravstvene dejavnosti. Le okoli 8 % otrok, starih od 7 do 18 let, ni vključenih v redne programe.

103. Nov obvezni preventivni program otroškega in šolskega zdravstvenega varstva v Sloveniji (v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja) zagotavlja v Sloveniji cepljenje po cepilnem programu, 5 sistematičnih pregledov do starosti 1 leta in 1 pregled ob tretjem letu, 6 sistematičnih pregledov šolskih otrok ter skupinsko obravnavo šolskih novincev, mladine glede poklicnega usmerjanja ter z vedenjsko in učno problematiko ter namenske preglede šolarjev, športnikov, nabornikov, nabornikov in otrok s posebnimi potrebami. Za zdravje otrok, starih od 0 do 7 let skrbijo pretežno (okoli 80-odstotno) pediatri: 125 pediatrov na primarni (1 pediater na 1000 otrok, starih do 7 let) in 140 pediatrov na sekundarni in terciarni ravni (ter dodatnih 11 neonatologov v porodnišnicah). Tudi zdravje šolarjev varuje vse več šolskih zdravnikov (86 zdravnikov na 200 šolarjev).

D. Socialna varnost : k 26. in 18. ter 27. členu

104. Pravice otrok na področju socialnega zavarovanja in otroškega varstva so urejene na različnih področjih. Med te pravice sodijo: pravica do zdravstvenega varstva in pravica do nadomestila zaradi nege ožjega družinskega člana; pravica do porodniškega dopusta in dopusta za nego otroka, pravica do družinskih prejemkov in pravica do davčnih olajšav; pravica do vzgoje in varstva otrok v vrtcih in drugih predšolskih dejavnostih; pravica do socialno varstvenih dajatev

in storitev; pravica do družinske pokojnine; pravica do denarnega nadomestila za čas brezposelnosti; pravica do kadrovskih in republiških štipendij ter jih urejajo:

- Ustava R. Slovenije (1991),
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (1992, 1993),
- Zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja (1989,1990) - Zakon o delovnih razmerjih (1990,1991,1993),
- Zakon o družinskih prejemkih (1993,1994),
- Zakon o socialnem varstvu (1992),
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (1992,1993),
- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (1991,1992,1993,1994),
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996),
- Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok (1980).

105. Pravice otrok na področju socialnega zavarovanja in otroškega varstva zadevajo otroke neposredno ali posredno prek družine oz. njenih družinskih članov.

1. Pravica otrok do zdravstvenega varstva

106. Pravica otrok do zdravstvenega varstva je obrazložena v odstavku k 24. členu Konvencije, velja pa opozoriti še na pravico do nadomestila zaradi nege ožjega družinskega člana, po Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, na podlagi katere je zavarovanim staršem ali skrbnikom zagotovljena delovna odsotnost in nadomestilo zaradi bolezni otrok.

107. Zdravstveni zavarovanci imajo pravico do nadomestila plače med začasno zadržanostjo od dela in do nadomestila plače zaradi nege ožjega družinskega člana, ki traja: sedem delovnih dni za nego ožjega družinskega člana s katerim zavarovanec živi v skupnem gospodinjstvu; petnajst delovnih dni za nego otroka do 7. leta starosti ali zmerno, težje ali težko duševno prizadetega otroka. Pravica se lahko podaljša, kadar to terja zdravstveno stanje, tako, da traja največ do 30 delovnih dni za nego otroka do 7. leta starosti ali za starejše zmerno, težje ali težko duševno in telesno prizadete otroke; 14 delovnih dni za nego drugih družinskih članov; 6 mesecev za nego otroka zaradi nenadnega hudega poslabšanja zdravstvenega stanja.

2. Pravica do porodniškega dopusta in dopusta za nego otroka, pravica do družinskih prejemkov in pravica do davčnih olajšav.

108. **Pravica do porodniškega dopusta** je podrobneje opredeljena v 80. in 81. členu Zakona o delovnih razmerjih, kot pravica delavk do odsotnosti iz dela zaradi poroda in nege in varstva ob porodu. Delavka ima med nosečnostjo pravico do porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka v skupnem trajanju 365 dni. Porodniški dopust obsega 105 dni odsotnosti iz dela, od tega najmanj 28 dni pred porodom oziroma na podlagi spričevala pristojnega zdravstvenega organa lahko delavka nastopi porodniški dopust 45 dni pred porodom. Po preteku porodniškega dopusta ima delavka pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v obliki odsotnosti z dela 260 dni ali tako, da dela polovico delovnega časa do 17. meseca otrokove starosti. Pravico do dopusta za nego in varstvo otroka lahko izkoristi tudi oče otroka. V primeru, da delavka rodi dvojčke ali neguje in varuje teže telesno ali duševno prizadetega otroka, se dopust za nego in varstvo otroka podaljša, na petnajst oziroma enaindvajset mesecev. Če gre za več hkrati živorojenih otrok, ima delavka pravico do dodatnih treh mesecev daljšega dopusta za nego nadaljnjega otroka oziroma ima pravico do dodatnih petih mesecev delati polovico delovnega časa na dan.

109. Med celotnim porodniškim dopustom in dopustom za nego in varstvo otroka, znaša denarno nadomestilo 100 % povprečne mesečne plače upravičenca v zadnjih dvanajstih mesecih. Pravico do porodniškega dopusta in dopusta za nego otroka imajo tudi vse samozaposlene ženske, obrtnice, kmetice in zasebnice, ki so zavarovane po predpisih o zdravstvenem zavarovanju. Matere, ki rodijo otroka in niso zaposlene, pa imajo pravico do starševskega dodatka v enakem trajanju (365dni) v višini 52 % zajamčene plače. Tudi ta pravica se lahko v drugem delu dopusta prenese na očeta.

110. Pravico do denarnega nadomestila in starševskega dodatka ureja Zakon o družinskih prejemkih. Zakon o družinskih prejemkih ureja tudi druge oblike finančnih podpor družinam, le-te so:

(a) pomoč za opremo novorojenca, ki je naturalna oblika pomoči, ki pripada otrokom, katerega mati ima stalno prebivališče v Republiki Sloveniji. Zavitek vsebuje najnujnejše izdelke, potrebne za opremo novorojenca v prvih mesecih otrokovega življenja in je na voljo v treh različicah; upravičenec pa se lahko odloči tudi za denarno obliko pomoči, ki je enaka vrednosti izdelka zavitka.

(b) otroški dodatek. Otroški dodatek je bil v preteklosti omejen na finančno pomoč otrokom iz družin z nižjimi dohodki. Tako je v letu 1991 prejemale otroški dodatek le 25 % vseh otrok v starosti od 0 do 15 let in starejših do 26 let, če so se šolali. Povprečna višina teh dodatkov je znašala 12 % minimalnih življenjskih stroškov na otroka na mesec. Zakon o družinskih prejemkih predvideva postopno uvajanje univerzalnega otroškega dodatka do leta 1996, diferenciranega glede na starost otrok in povečanega pri otrocih z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Njegova višina bo znašala od 13 do 17 % zajamčene plače v Sloveniji.

111. Pravica do davčnih olajšav za otroke je uvedel Zakonom o dohodnini v letu 1991 in jih povečal leta 1994. Obsegajo enak delež povprečne letne plače zaposlenih v Republiki Sloveniji za vse zavezanca plačila dohodnine, in sicer 10 % za prvega otroka in dodatnih 5 % za vsakega naslednjega otroka oziroma 50 % za otroka z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

3. Pravica do predšolske vzgoje v vrtcih in drugih predšolskih dejavnostih.

112. V Sloveniji je mreža celodnevni varstvenih ustanov, ki zagotavljajo varstvo otrok v R. Sloveniji dobro razvita. Obstaja sicer blag trend upadanja števila vzgojno varstvenih organizacij, od 791 v letu 1988/89 na 774 v letu 1992/93 ter upadanje števila otrok, ki so vključeni v vzgojno-izobraževalne organizacije, kar pa je predvsem posledica upadanja rodnosti in v določeni meri povečanja brezposelnosti. V skladu z Zakonom o vzgoji in varstvu predšolskih otrok in Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja je predšolska vzgoja dostopna vsem otrokom.

113. Od konca leta 1993, je bilo otrok v starosti od 0 do 6 let 156.714, 7,9 procenta celotne populacije. V vrtcih je zagotovljenih mest za 52 % predšolskih otrok, in sicer za 33 % generacije otrok, starih od 1-3 let in za 65 % generacije otrok, starih od 3 let do vstopa v šolo. V enoletno pripravo na šolo so zajeti vsi otroci v starosti od 5 let in pol do 7 let, nekateri v dnevno varstvo, drugi pa v skrajšanih oblikah. V različne dodatne vzgojne programe je vključenih nadaljnjih 11 % predšolskih otrok, ki niso vključeni v dnevno varstvo. Od otrok, ki so vključeni v vrtce, je 88 % takih, katerih starši so obojestransko zaposleni in 76 % takih, ki preživijo v njih več kot 8 ur na dan.

114 Prispevek staršev je odvisen od višine dohodkov v družini in znaša v globalu v zadnjih letih okoli 20-25 % ekonomske cene v vrtcih. Priprava otrok na šolo je v zadnjem letu pred vstopom v šolo za starše brezplačna. Vse preostalo razliko do polne cene financirajo oziroma subvencionirajo občine.

115. Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok opredeljuje tudi možnost neinstitucionalnega varstva in vzgoje v varstvenih družinah, kljub temu je število varstvenih družin v Republiki Sloveniji majhno (107 varstvenih družin-leta 1991) prav tako število otrok, ki so vključeni vanje (640 otrok-leta 1991). Tudi alternativne oblike vzgoje in varstva predšolskih otrok se v Republiki Sloveniji niso razvile.

4. Pravica otrok na področju socialnega varstva

116. Sem sodijo storitve in dajatve, urejene z Zakonom o socialnem varstvu. Posamezniki, družine in druge skupine prebivalstva imajo pravico do različnih storitev, med katerimi so socialna preventiva, socialna pomoč, pomoč na domu in organizacija skupnostne pomoči posameznikom, družinam ali skupinam, ki se znajdejo v socialni tiski ter pravice do dajatev – do denarne pomoči, kot edinega vira preživljanja in do denarnega dodatka. Družina, ki ne dosega dogovorjene najnižje ravni socialne varnosti, ki za odraslo osebo znaša 52 %, za otroke pa, odvisno od starosti, od 29 % do 42 % zajamčene plače v Republiki Sloveniji, je upravičena do denarnega dodatka v višini razlike med dohodkom na družinskega člana in navedenimi ravnmi. Denarni dodatek prejema povprečno mesečno 17.000 - 18.000 upravičencev oziroma družin za skupaj okoli 50.000 oseb.

5. Pravica do družinske pokojnine

117. Je ena izmed temeljnih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki se z obveznim zavarovanjem zagotavlja družinskim članom, delavcem v delovnem razmerju, kmetom obrtnikom in drugim osebe, ki opravljajo dejavnost s samostojnim delom ali opravljajo javne ali državne funkcije. Otroci stari do 15 let (zakonski, nezakonski ali posvojeni otroci in otroci pastorkov, ki jih je zavarovanec preživeljal) imajo pravico do družinske pokojnine brez dodatnih pogojev, po tej starosti pa le, če se redno šolajo, in sicer najdlje do 26 leta starosti. Za primer nezmožnosti za delo imajo otroci pravico do družinske pokojnine, dokler nezmožnost traja pod določenimi pogoji (npr. invalidni otroci). Funkcija družinske pokojnine je, da nadomesti preživljanje s strani umrlega starša in, da se otroku, ki izgubi oba roditelja, poleg družinske pokojnine po enem roditelju odmeri tudi del družinske pokojnine po drugem roditelju. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju določa najnižji odstotek za odmero družinske pokojnine. Za otroka brez obeh staršev družinska pokojnina ne more biti manjša od 70 % osnove za odmero družinske pokojnine, ki se veča glede na število nepreskrbljenih otrok.

6. Pravica do denarnega nadomestila in denarne pomoči za čas brezposelnosti.

118. Pravico do denarnega nadomestila in denarne pomoči za čas brezposelnosti po Zakonu o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti pridobi zavarovanec, ki je v delovnem razmerju neprekinjeno najmanj devet mesecev ali dvanajst mesecev s posledki v zadnjih osemnajstih mesecih pred prenehanjem delovnega razmerja in se najkasneje v 30 dneh prenehanja prijavi na Zavodu za zaposlovanje. V roku 30 dni po izteku pravice do denarnega nadomestila lahko uveljavlja pravico do denarne pomoči, če njegovi dohodki ne presegajo 80 % zajamčene plače. Denarna pomoč se izplačuje šest mesecev. Denarno nadomestilo znaša prve tri mesece 70 %, v naslednjih mesecih pa 60 % od osnove plače, vendar pa ne sme biti nižja od 80 % zajamčene plače in se izplačuje največ 24 mesecev. Podaljša se na tri leta, če je mogoča nato neposredna upokojitev.

119. V januarju 1995 je bilo 122.905 registriranih brezposelnih, 31.508 jih je prejelo denarno nadomestilo, 10.616 pa denarno pomoč.

7. Pravica do republiških in kadrovskih štipendij.

120. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti omogoča pridobitev kadrovskih in republiških štipendij v času šolanja otrok. Upravičenci do štipendij so otroci od 15-18 leta (dijaki) in študentje od 18. do 26. leta. Kadrovske štipendije podeljujejo organizacije in delodajalci v skladu s kadrovskimi potrebami. Delodajalec odloča o višini štipendije, razen glede minimalne višine štipendije, ki ne sme biti nižja od 20 %-za učence oziroma 30 %-za študente zajamčene plače, zmanjšana za prispevke in davke. Poleg kadrovskih štipendij, Zakon ureja tudi pridobivanje republiških štipendij, ki imajo predvsem socialni značaj, zato jih lahko uveljavljajo dijaki in študenti, katerih dohodek na družinskega člana ne presega 100 % zajamčene plače v Republiki Sloveniji za tiste dijake in študente, ki se šolajo v kraju stalnega bivališča in 130 % zajamčene plače za dijake in študente, ki se šolajo v kraju izven stalnega bivališča. Pri dodeljevanju štipendiji se poleg socialnih razmer upoštevajo tudi učenčev oziroma študentov učni uspeh in sposobnosti ter interesi za izbran izobraževalni program in poklic. Ne glede na cenzus pa lahko pridobijo štipendijo tudi izrazito nadarjeni učenci in študenti.

121. V januarju leta 1995 je 46.530 otrok in študentov prejelo republiške štipendije od tega 37.154 dijakov in 9.376 študentov. Povprečna višina republiških štipendij je 7.500 SIT za dijake in 15.000 SIT za študente. Štipendijo za nadarjene je prejelo 6.982 dijakov in študentov, do tega 3.272 dijakov in 3.710 študentov.

VII. IZOBRAŽEVANJE, PROSTI ČAS IN KULTURNE DEJAVNOSTI

122. Ustava R Slovenije v 57. členu opredeljuje, da je osnovnošolsko izobraževanje obvezno in se financira iz javnih sredstev. Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo. Osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje urejajo: Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1991), Zakon o osnovni šoli (1980,1986), Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (1980, 1986,1989)

123. Na podlagi zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja se vzgojno-izobraževalna dejavnost otrok in mladine v Republiki Sloveniji opravlja na naslednjih področjih: predšolska vzgoja s pripravo na osnovno šolo, obvezno osnovnošolsko izobraževanje, srednje izobraževanje, višje in visoko ter podiplomsko izobraževanje, izobraževanje usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju in osnovno glasbeno izobraževanje. Da bi zadovoljili vsem navedenim oblikam vzgojno-izobraževalne dejavnosti, je bilo v letu 1991/92 v Republiki Sloveniji za otroke in mladino organiziranih 820 osnovnih šol z 9.005 oddelki, 146 srednjih šol s 3.326 oddelki, dve univerzi, ki sta vključevali 16 fakultet, 9 višjih in visokih šol in 3 akademije, 79 organizacij s 477 oddelki za izobraževanje in usposabljanje otrok in mladostnikov z motnjami v razvoju, 63 glasbenih in 1 baletna šola.

124. Ob koncu leta 1993, je bilo otrok v starosti od 7 do 18 let 343.271, 17 procentov celotne populacije.

125. Zakon o osnovni šoli (1980, 1986) določa osemletno šolsko obveznost, ki je v obsegu zagotovljenega programa brezplačna ter obvezno pripravo na osnovno šolo eno leto pred vstopom v osnovno šolo in je na nek način vpeljana 9-letna šolska obveznost. Zakon opredeljuje tudi vrsto norm, ki ščitijo otroke. Tako je opredeljeno, da sme trajati organizirano vzgojno-izobraževalno delo največ 30 ur. Med zaščitne norme je mogoče šteti tudi zakonsko opredelitev, da v oddelku osnovne šole ne sme biti več kot 32 otrok, v primeru, da varnost otrok pri posameznem predmetu to zahteva, pa samo 20 otrok. Na podlagi zakona je ocenjevanje javno in otroci pri njem sodelujejo.

126. Vsem osnovnošolskim otrokom je ob koncu osnovnošolskega šolanja omogočen tudi dostop do informacij o vseh učnih programih v srednjih in poklicnih šolah. Uradi za zaposlovanje organizirajo karierno svetovanje za sedmo in osmo stopnjo. Karierno svetovanje je na voljo v srednjih šolah, univerze pa organizirajo informativne dneve.

127. Osnovna šola tudi omogoča, da se učenci organizirajo v društva na področju kulture, telesne kulture, zdravstvene vzgoje in za medsebojno pomoč. Pri tem skladno z zakonom o osnovni šoli, osnovna šola upošteva prostovoljnost organiziranja v društvih.

128. Pripadniki manjšin imajo pravice do osnovnošolskega izobraževanja in do dvoletne priprave na osnovno šolo v jeziku manjšine na podlagi Zakona o uresničevanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja (1982).

129. Srednje izobraževanje v Republiki Sloveniji ni obvezno, je pa enako dostopno vsem otrokom na podlagi Zakona o usmerjenem izobraževanju (1980, 1986, 1989) in brezplačno v okviru obveznega programa. Učence srednjega izobraževanja Zakon ščiti pred pretiranim organiziranim vzgojno-izobraževalnim delom tako, da omejuje to delo na 40 ur tedensko in na 42 tednov letno. 100. člen Zakona o usmerjenem izobraževanju predvideva tudi akceleracijo, šolam nalaga obveznost, da učencu individualizirajo program in da mu omogočijo hitrejše obvladovanje posameznih predmetov v posameznem letniku ali celo cel program,. Ta ureditev je skladna s sodobnimi tendencami posebne skrbi za nadarjene učence in v skladu s 1.a. točko 29. člena Konvencije o otrokovih pravicah.

130. Tudi na področju srednjega izobraževanja so urejene posebne pravice italijanske in madžarske manjšine s posebnim zakonom.

131. Splošna ocena pravne ureditve na področju vzgoje in izobraževanja je dokaj ugodna, saj lahko ugotovljamo dokaj visoko raven pravne zaščite otrokovih pravic. Omenimo lahko, da v zakonih na tem področju ni jasno oziroma izrecno opredeljena pravica otrok do prostega časa.

132. Prosti čas otroci različno uporabijo. Tako so vključeni v različne prostočasne aktivnosti v okviru šole, kot so športne aktivnosti, umetniške ali druge kulturne aktivnosti in niso obvezne. Prav tako so otroci vključeni v različna društva v katerih lahko, izražajo svoje interese. Najbolj popularne prostočasne aktivnosti med osnovnošolci so bile po raziskavah Inštituta za družbene vede iz leta 1982, poslušanje radia, gledanje televizije, branje knjig, sledijo različne vrste športnih rekreacijskih in družabnih aktivnosti.

133. Ministrstvo za šolstvo in šport je v letu 1994 pripravilo paket nove šolske zakonodaje: Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanju, Zakon o vrtcih, Zakon o osnovni šoli,

Zakon o gimnazijah in drugih splošnih srednjih šolah, Zakon o poklicnem izobraževanju in Zakon o izobraževanju odraslih, ki je v parlamentarni obravnavi.

VIII. POSEBNI ZAŠČITNI UKREPI

A. Otroci begunci: k 22. členu

134. Republika Slovenija se še ne srečuje s t.im. konvencijskimi begunci. Zaradi vojne v bližnjih državah, pa se je vanjo zateklo več deset tisoč tujcev. V začetku marca 1995 je bilo v Republiki Sloveniji registriranih 22.667 oseb z začasnim zatočiščem (persons with temporary protection). Od 7.880 otrok jih je 109 do starosti enega leta, 217 v starosti od enega do drugega leta, 2.500 v starosti od tretjega do sedmega leta, 4.610 v starosti od osmega do šestnajstega leta in 444 v starosti od šestnajstega do osemnajstega leta.

135. Otroci z začasnim zatočiščem uživajo posebno skrb in zaščito. Imajo pravico do brezplačnega osnovnega zdravstvenega varstva, ne le preventivnega, ampak tudi kurativnega in korektivnega, če se na ta način odpravijo vzroki drugih in nadaljnjih zdravstvenih težav. Osnovnošolsko izobraževanje je za večino otrok z začasnim zatočiščem organizirano v njihovem materinem jeziku. Dovoljeno pa jim je tudi šolanje na srednjih šolah in fakultetah. Za otroke, ki ne obiskujejo srednje šole pa so organizirani tečajji poklicnega izobraževanja. Upravičeni so tudi do brezplačne nastanitve in prehrane in drugih varstvenih ukrepov, če je to potrebno. Normalizacija življenja v novem okolju in priprava na življenje v njihovi domovini, kakor tudi v Republiki Sloveniji, so glavni cilj naštetih ukrepov.

136. Republika Slovenija se je lani aktivno vključila v svetovno akcijo Visokega komisariata za begunce za iskanje in ponovno združitve v vojni v Republiki Bosni in Hercegovini ločenih otrok in staršev ReUNite. V tej akciji je bilo v Republiki Sloveniji evidentiranih 473 otrok, približno 100 jih je brez obeh roditeljev. Urad Vlade Republike Slovenije za begunce in priseljivanje je koordinator aktivnosti in organizacij, ki so vključene v programe pomoči osebam za začasnim zatočiščem.

B. Otroci v oboroženih spopadih: k 38. členu

137. R Slovenija tudi v času agresije, ki jo je koncem junija 1991 izvršila jugoslovanska armada, ni omejila nobene z Ustavo in s to konvencijo priznane otrokove pravice.

C. Otroci v kazenskem postopku: k 40. členu

138. Pravice otrok v kazenskem pravu so v slovenski zakonodaji urejene s Kazenskim zakonom RS (1994), Zakon o kazenskem postopku (1994) in Zakonom o izvrševanju kazenskih sankcij (1978). Temeljna načela našega kaznovalnega prava za mladoletnike se v glavnem skladajo z načeli (načelo "skrajnega sredstva", načelo enakega pravnega položaja, načelo proporcionalnosti) oz. priporočili Konvencije in Pekinškimi pravili.

139. Različne starostne kategorije mladoletnikov, ki jih predvideva zakonodaja na tem področju (14 do 16 let mlajši mladoletnik, starejši mladoletnik nad 16 let in mlajši polnoletnik od 18. let naprej) zadoščajo ter celo presegajo zahtevek Konvencije in Pekinških pravil. Kazenski zakon v 71. členu izključuje možnost izrekanja kazenskih sankcij proti otrokom, čeprav je starostna meja kaznivosti še vedno absolutno določena (14 let).

140. Sistem sankcij za mladoletne storilce KD (pestrost ukrepov, pogojni odpust iz institucije, možnost alternativnih institucionalnih oblik) je v Kazenskem zakonu Republike Slovenije dobro urejena. Zakon upošteva načelo pestrosti ukrepov in določa v 74. členu naslednje vrste vzgojnih ukrepov: ukor, navodila in prepovedi, nadzorstvo organa socialnega varstva oddaja v vzgojni zavod, oddaja v prevzgojni dom, oddaja v zavod za usposabljanje Tretji odstavek 79. člena Kazenskega zakonika omogoča tudi oddajo v stanovanjsko skupino ali dnevno bivanje v okviru vzgojne oblike vzgojnega zavoda.

141. Kazenski zakon Republiki Slovenije v 82. členu omogoča pogojni odpust v času izvrševanja zavodskega vzgojnega ukrepa in v 83. in 84. členu možnost ustavitve izvrševanja in spremembe odločbe o vzgojnih ukrepih ter ponovno odločanje o vzgojnih ukrepih.

142. V skladu s konvencijsko določbo v zvezi z varovanje človekovih pravic, ki izrecno prepoveduje uporabo podatkov iz mladoletniških kazenskih evidenc, Kazenski zakonik RS v 86. členu določa, da se smejo podatki iz evidence o vzgojnih ukrepih dajati samo sodiščem, državnim tožilstvom in organom za notranje zadeve v zvezi s kazenskim postopkom proti mladoletnikom ter organom socialnega varstva in zavodom, ki izvršujejo vzgojne ukrepe.

143. Ob tem velja opozoriti, da regulacija najzgodnejše faze predkazenskega postopka, v katerem imajo iniciativo in osrednjo vlogo organi za notranje zadeve ni ustrezno zakonsko urejeno. Organi za notranje zadeve v okviru svojih pooblastil ne ločijo, niti jim zakonodaja to ne predpisuje, med otroki in odraslimi (n.pr. pri legitimiranju, napotitvi, vabljenju, privedbi, spremljanju, osebnih preiskav itd.). Drugo vprašanje predstavlja organiziranost ter usposobljenost organov za notranje zadeve in njihova specializacija, v skladu s priporočili "Pekinških pravil" o potrebni specializaciji v organih za notranje zadeve.

D. Otroci, ki jim je odvzeta prostost: k 37. členu

144. Na ozemlju R Slovenije ni bilo izrečene smrtne kazni že več kot 30 let. Leta 1990 je bila, s spremembo takrat veljavne ustave, smrtna kazen v R Sloveniji tudi formalno odpravljena. Tudi nova ustava iz leta 1991 določa "da je človekovo življenje nedotakljivo" in da v Sloveniji ni smrtne kazni (17. člen). Nezakonit odvzem življenja je v kazenskem zakoniku sankcioniran kot kaznivo dejanje.

145. Otrok ne sme biti izpostavljen mučenju ali drugem okrutnemu nečloveškemu ravnanju, zato je Konvencijo proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanjem R Slovenija ratificirala 15.4.1993.

146. Odvzem prostosti in odreditev pripora sta podrobneje urejena v Zakonu o kazenskem postopku. Pripor lahko odredi le sodišče; dolžnost vseh organov, ki sodelujejo v kazenskem postopku in organov, ki jim dajejo pravno pomoč je, da postopajo posebno hitro, če je obdolženec v priporu. Mladoletni obdolženci so v priporu ločeni od odraslih pripornikov.

147. Spoštovanje dostojanstva in osebnosti oseb, ki ji je vzeta prostost je zagotovljena v določbah Zakona o kazenskem postopku.

E. Telesno in duševno okrevanje zlorabljenih, zanemarjenih ali kaznovanih otrok: k 39. členu

148. Otroci, ki so bili žrtve kakršnekoli oblike zanemarjanja, izkoriščanja ali zlorabe, mučenja ali kakršnekoli druge oblike okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja ali oboroženih spopadov imajo v R Sloveniji pravico do pomoči (svetovanje, terapija in ponovna vključenost v družbo) z različnimi programi v zdravstvenih, socialno varstvenih ali izobraževalnih zavodov (mentalno-higienski dispanzerji, vzgojne posvetovalnice in druge svetovalne oblike), ki niso posebej normirane. Zato bi bilo s tem v zvezi potrebno razmisliti o procesnem položaju takšne žrtve, še prav posebej pa o oblikah in vrstah pomoči zanje.

149. Otroci z začasnim zatočiščem so deležni vrste storitev psihosocialne pomoči, ki jih izvajajo različne nevladne organizacije in posamezniki (Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani, Center za psihosocialno pomoč beguncem, Mednarodna zveza organizacija Rdečega križa in Rdečega polmeseca (IFRC), Visoka šola za socialno delo, Zveza prijateljev mladine Slovenije, Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, Društvo za prostovoljno delo (MOST), Kulturno umetniško društvo KUD France Prešern, A.C.L.I. iz Italije, ALERT iz Anglije, Društvo Lilijan, Causse Communes iz Belgije) ki so del enotnega programa psihosocialne pomoči otrokom z začasnim zatočiščem.

150. Program psihosocialne pomoči, ki je bil izdelan že ob prihodu prvih hrvaških ubežnikov v R. Slovenijo zajema predvsem storitve oz. aktivnosti za normalizacijo življenja v novem življenjskem okolju ter saniranje emocionalnih stisk otrok z začasnim zatočiščem. Na podlagi programa potekajo različne aktivnosti za otroke z začasnim zatočiščem v zbirnih centrih ter v okolju, kjer bivajo (gostiteljske družine), kot so: vrtec, šola, različne zaposlitvene in priložnostne dejavnosti za otroke mladostnike in starše, svetovalno in terapevtsko delo za otroke z emocionalnimi stiskami, edukacija strokovnih delavcev, učiteljev in prostovoljcev o emocionalnih stiskah otrok in

oblikah pomoči zanje. Približno 70 % otrok z začasnim zatočiščem je vključenih v storitvene programe svetovanja in terapije zaradi emocionalnih stisk, ki so posledica vojne.

F. Otroci in delo: k 32. členu

151. Zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja (1989,1990) v 8. členu določa, da lahko sklene delovno razmerje oseba, ki je dopolnila 15 let starosti in je splošno zdravstveno sposobna. Enak pogoj starosti pa je določen tudi za opravljanje pogodbenega dela (Zakon o delovnih razmerjih, 1990,1991). Za težja dela se lahko zahteva oziroma predpiše višja starostna meja (16 ali 18 let), lahko pa se določi, da se mladini opravljanje teh del prepove.

152. Delavci, ki še niso dopolnili 18 let starosti - mladina uživajo v delovnem razmerju posebno varstvo pri delu. Tem delavcem se ne sme naložiti težkih telesnih del, prepovedano je nočno delo mladih ter zagotovljena pravica do povečanega letnega dopusta. Prepovedano je tudi delo preko polnega delovnega časa. Omejitve velja za tedenski delovni čas 42. oz. manj, če je v organizaciji kot poln delovni čas krajši od 42 ur na teden. Poleg tega ima delavec, mlajši od 18 let tudi med sezonskim delom pravico do 12 ur dnevnega počitka. Omenjene zakonske določbe so v skladu z 32. členom Konvencije.

G. Zloraba drog: k 33. členu

153. Slovenska zakonodaja na različnih področjih (zdravstveno varstvo, socialno varstvo, javna varnost in pravosodje) v načelu ne odstopa od določil 33. člena Konvencije saj z mnogimi preventivnimi programi zlasti na področju javne varnosti in pravosodja (prekinjanje delovnih kanalov, ki tečejo prek naše države) stori veliko v zaščito otrok pred nezakonito uporabo drog.

154. Kazenski zakon Republike Slovenije v 193. členu in 196. členu prepoveduje oz. kaznuje neupravičeno proizvodnjo in promet z "mamili" in omogočanje uživanja "mamili", v 197. členu Kazenskega zakona pa kaznuje omogočanje uživanja mamil z zaporom od enega do desetih let, če je dejanje storjeno proti mladoletniku ali več osebam.

155. V Republiki Sloveniji obstajajo različne vrste preventivnih programov in tretmanov za odvisnike ter socialne rehabilitacije. Tisti otroci, ki eksperimentirajo z drogami in so zasvojeni, se lahko po pomoč obrnejo na centre za socialno delo, ki izvajajo posebne programe, nekateri centri za socialno delo informacijsko-svetovalne programe, drugi centri za socialno delo pa izvajajo tudi priprave za vstop v terapevtsko skupnost. Poleg tega pa obstaja vrsta preventivnih programov, ki so namenjeni povečanju samozavesti in osebnostne rasti otrokom. Tretmane in socialno rehabilitacijo izvajajo: zdravstvene institucije-metadonski program, psihiatrične institucije-detoksikacijo odvisnikov, Slovenska Karitas- terapevtske skupnosti; skupine za samopomoč-izmenjavajo igel in samopomoč zasvojenim.

H. Spolna zloraba: k 34. členu

156. Določba 34. člena je vsebovana v 183. členu kazenskega zakona R Slovenije, s katerim se kaznuje spolna zloraba otrok, ki še niso stari 14 let.

157. Prav tako se kaznuje, kdor zvodi mladoletno osebo z zaporom od treh mesecev do petih let in tisti, ki za plačilo zvodi ali omogoča splošno občevanje ali drugo spolno dejanje, z zaporom od treh let (185. člen).

158. V Sloveniji odkrije policija na leto povprečno 85 primerov spolnih napadov na otroka. Podatki Ministrstva za notranje zadeve za minulo desetletno obdobje pravijo, da so več kot 40 % registriranih spolnih napadov na otroka odkrili policisti po naključju, ob kakšnem rutinskem pregledu družine. Dobro tretjino teh primerov so prijavile neoškodovane osebe, manj kot 20 % pa žrtve same. Med žrtvami je bilo več (84,9) deklic kot dečkov, najpogosteje (28,8 %) starih 13 let, sledijo jim 11 in 12 letne žrtve, dobra desetina žrtev je imela le tri leta. Med osumljenimi napadalci so prevladovali odrasli moški (98,3 %), saj je imela le slaba četrtnina manj kot 18 let, domala polovica je bila stara od 19 do 35 let, preostali (31 %) so imeli od 36 do 74 let. Kar 94,7 % osumljencev spolne zlorabe še nikoli prej srečalo s policijo. V času storitve dejanja je bila večina osumljencev samska (61 %), redno zaposlena (le 20 % je bilo nezaposlenih), več kot polovica jih je imela višjo izobrazbo od osnovne šole, pod vplivom alkohola jih je bila le petina.

I. Ugrabitve otrok: k 35. členu

159. Določba 35. člena Konvencije je vsebovana v 144. členu KZ R Slovenije.

J. Narodne manjšine: k 30. členu

160. Za obe avtohtoni narodni manjšini, ki sta v R Sloveniji, Ustava že v splošnih določbah (6. člen) določa, da država varuje in zagotavlja pravice italijanske in madžarske narodnosti. Zakonodaja, ki ureja način izvrševanja posebnih pravic pripadnikov narodnih manjšin na področju šolstva ter v postopkih pred sodišči in drugimi državnimi organi, je po ocenah tujih opazovalcev vzorna.

161. Pravica, izražati svojo kulturo in uporabljati svoj jezik je zagotovljena vsakomur (61. člen Ustave RS). Te pravice niso v Sloveniji nikomur odvzete in ne na kakršnikoli način omejene z zakoni ali administrativnimi ukrepi.